

Mubarak, Yusuf M., Nilsson, Eva ja Saxén, Niklas: Suomen somalit. 312 s. In-Print, Riika 2015. ISBN: 978-952-264-363-6.

Monumentaalinen teos Suomen somaleista

”Barasho horteed ha i nicin – Tutustu minuun, ennen kuin hylkää minut” on somalialainen sananlasku. Kirja ”Suomen somalit” on teos, jota siirtolaisuuteen ja vähemmistökysymyksiin hurautanut ei laske helposti käsistään. Mikä kirjasta tekee sitten luettavan? Ensimmäiseksi tulee yksinkertaisesti mieleen puuttuvan tiedon saanti. Vaikka somaleja on asunut maassamme etnisenä ryhmänä jo 25 vuotta, on heihin liittyvää fakta- ja tutkimustietoa ällistyttävän vähän. Tässä suhteessa kirja antaa melkein enemmän vastauksia kuin kysyjä ehtii esittää. Toisaalta kirja on erinomaisesti kirjoitettu: kynä luistaa eikä lukijaa rasiteta liioilla faktoilla tai detaljitiedoilla. Ääni annetaan somaleille ja kirjoittajat pysyvät viisaasti taka-alalla.

Somalien joukkomuutot Suomeen alkoivat 1990-luvun alussa. Asenteet tulijoihin olivat tylyt. Maamme oli valmistautumaton pakolaisten vastaanottoon. Osasyynsä kovalla asenneilmastolla oli päälle puskevalla lamalla. Helpotusta ei tuonut myöskään Helsingin Sanomien pilapiirtäjä Kari Suomalainen, joka aikansa somaleja irvittyään sai lähtöpässi johtavasta aviisistamme. Vaan osasipa se HS:n toimituskin uutisoidessaan 18.5.1990: ”Noin 60 Neuvostoliitosta Suomeen junalla saapunutta somalialaispakolaista on täyttänyt Suomen pakolaiskeskukset ääriään myöten”.

Kirja on lukijalle sekä elämys että myös pettymyksen syvä lähde. Pettymyksen tuottaa nimenomaan se, miten väärinymmärretty somali-vähemmistömmä on. Somalit ovat käyneet kovan koulun, mutta siitä huolimatta optimisismi heidän keskuudessaan on päällimmäisenä. Kirjassa on nasevia somalialaisia sananparsia. Somaliassa sanotaan jostain turhasta, että ”se on kuin lypsäisi kamelinmaitoa hiekkään”. Tällaiselta vaikuttaa somalien saama kohtalo Suomessa. Lahjakkaitakin ylioppilaita opot

kehottavat hakeutumaan lähihoitajakoulutukseen, vaikka mieli palaa lääkäriksi. Kirjasta ilmenee suomalaisen kotouttamispolitiikan kompastuskivet muutenkin sangen selvästi: työttömyyttä riittää ja kielikoulutusta kaivataan.

Kirjoittajat tuovat haastateltaviensa kautta esiin monia kipeitäkin asioita, joissa maamme somaleilla on peiliin katsomisen paikka: miksi klaanikysymys on jatkuvasti akuutti, miksi naisten sukuelinten silpomisesta ei päästä eroon, miksi uskonnollinen radikalismi puskee päälle, miksi somalien keskuudessa sukupolvien välinen kuilu laajenee jne.

Viimeisessä luvussa tekijät vetävät ansiokkaasti yhteen kirjansa keskeiset havainnot – samalla he luotaavat katseen tulevaisuuteen. Suomessa keskustellaan tälläkin hetkellä suvaitsevaisuuden lisäämisestä. Tekijät toteavat, että ”suvaitsevaisuudella viitataan valtaväestön kykyyn sietää ja hyväksyä erilaisuutta. Vähemmän kuitenkin puhutaan kaikkien yhdenvertaisesta yhteisöstä”. Ei ole uusi tieto, että somalit eivät saa työtä. Sen sijaan tuntuu suorastaan koomiselta, että autokauppias ei myy somali-asiakkaalle autoa, vaikka tällä on kädessään koko hinta käteisenä.

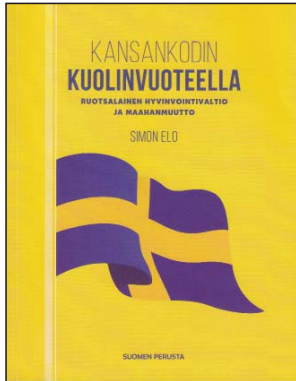
Paljon puhutaan nykyisin pohjoismaisesta yhteistyöstä, jolle tuntuu joskus olevan vaikea löytää todella konkreettista sisältöä. Kirjassa tekijät toteavat, että pohjoismaisissa korkeakouluissa ei anneta opetusta somalin kielessä ja kulttuurissa. Kirjassa esitetään tutkija Suzanne Liliukseen viitaten, että Pohjoismaat voisivat tehdä yhteistyötä yhteisen koulutuslinjan saamiseksi.

Toki kirjassa on petrattavaakin, mutta jätän tämän urputusosaston suppeaksi. Varsinkin tilastotiedot ovat pahimmillaan kymmenenkin vuotta vanhoja. Joitain nimiä on kirjoitettu väärin (Teemu Metsä on itse asiassa Teemu Metsäpelto). Samoin entisenä siirtolaisuusinstituuttilaisena olisin toivonut, että laitoksen sarjassa julkaissut kaksi Somaliaa ja somaleja koskevaa teosta olisivat löytäneet tiensä kirjan sivuille. Esimerkiksi Tuija Wetterstrandin teos ”Kirjeitä Somaliasta” antaa silminnäkyvän kuvauksen siitä, miten maa ajautui anarkiaan 1980-luvun lopussa.

Kirja on yli 300-sivuinen. Pienellä editoinnilla siitä olisi helposti saanut 50-sivua lyhyemmän ja samalla luettavamman ilman, että informaatio olisi suuremmin kärsinyt. Erityisesti loppupuolen luvut

hieman polkevat paikallaan sisältönsä osalta. Nämä ovat kuitenkin pieniä huomioita kokonaisuuden kannalta, lähinnä kauneuspilkkuja. Somalialaisen sanonnan mukaan ”*Kaikki sormet ovat eripituisia, vaikka ovat samasta kädestä*”. Kaikki ihmiset ovat erilaisia, mutta kuitenkin samanlaisia. Tämän itsestäänselvyyden ymmärtäminen nyky-Suomessa onkin sitten toinen asia.

Ismo Söderling

Elo, Simon. Kansankodin kuolinvuoteella. Ruotsalainen hyvinvointivaltio ja maahanmuutto. Raportti. 102 s. Suomen Perusta. Tammerprint Oy, Tampere 2015. ISBN 978-952-7145-00-5.

Salminen, Samuli. Maahanmuutot ja Suomen julkinen talous. Osa I: Toteutuneet julkisen talouden tulot ja menot. 103 s. Suomen Perusta. Helsinki 2015. ISBN 978-952-7145-04-3. Verkkojulkaisu. <http://www.suomenperusta.fi/wp-content/uploads/2015/04/Maahanmuutot-ja-Suomen-julkinen-talous-osa-1-toteutuneet-julkisen-talouden-tulot-ja-menot.pdf>

Ajatushautomo haastaa ottamaan kantaa

Osallistuin heinäkuussa Porissa SuomiAreenalla perussuomalaisien ns. suureen maahanmuuttokusteluun. Kauniissa kesäsäässä käyty asiallinen mielipiteiden vaihto perustui kahteen julkaisuun, joita seuraavassa tarkastelen postuumisti.

Suomen Perusta -säätiö on oman ilmoituksensa mukaan Perussuomalaisia lähellä oleva ajatushautomo. Säätiön hallituksessa istuu lähinnä puolueen kansanedustajia ja ministereitä. Hautomon keskeisenä missiona tällä hetkellä on selvittää maahanmuuttoon liittyviä kysymyksiä. Jo viime eduskuntavaalien alla puolue ilmoitti, että pakolaisuuteen liittyvät kustannukset on selvitettävä. Itse olen samaa mieltä: jos meillä on tietoa äitiyteen, vanhus- ja terveydenhuoltoon, kansanterveyteen yms. liittyvistä yhteiskunnallisista palveluista, niin mikäpä estää tekemästä kustannuslaskelmia myös maahanmuu-

tosta ja siihen liittyvistä erityiskysymyksistä. Verorahoistahan ja niiden käytöstä siinä on kuitenkin kysymys. Ajatuspajassa onkin valmistunut rivakasti tutkija Samuli Salmisen julkaisu ”Maahanmuutot ja Suomen julkinen talous”.

Salmisen kysymyksenasettelu on selkeä: hän selvittää, kuinka suuria ovat olleet toteutuneet julkisen talouden vuotuiset tulot, menot ja nettovai- kutukset, kun niitä tarkastellaan syntymävaltion mukaan. Tämän lisäksi tarkastelussa erittelyä tapahtuu sukupuolen, iän, maassaolovuosien sekä pääasiallisen toiminnan mukaan.

Salmisen aineisto on vakuuttava, sillä hän perustaa analyysinsä Tilastokeskuksen ja THL:n rekisteriaineistoihin, maahanmuuttoviraston rekistereihin sekä julkishallinnon yleisiin tietoihin. En ryhdy tarkemmin analysoimaan Salmisen tuloksia tai tutkimusasetelmaa. Totean lyhyesti, että sinällään tulokset ovat kiistattomia. Niinpä tekijä kirjaa tunnontarkasti 10:stä eri maasta tulleiden yhteiskunnalliset nettokustannukset. Ei liene suurikaan yllätys, että saksalaisten maahanmuuttajien saamat tulonsiirrot ovat vähäisemmät kuin Somaliasta tulleiden. Samoin eurooppalaiset maksavat enemmän veroja, käyttävät vähemmän perusterveydenhuoltoa jne. Eli tässä lähestytään Salmisen ja samalla maahanmuuttokriittisten sokeaa pistettä: he niputtavat eri syistä maahan tulleet ja vertaavat keskenään asioita, jotka vaatisivat omaa erillistä tarkasteluaan.

SuomiAreenan etupenkeillä istui paikallisia perussuomalaisia, jotka taputtivat ansiokkaasti Salmisen valuttaessa lukujaan yleisön korviin. ”Miksi kotoutuminen tökkii, miksi maahanmuuttajien työttömyysaste on korkea ja työllisyysaste alhainen”, siihen raportti ei ota kantaa. Salminen onkin raportteineen joutunut hieman puolustuskannalle, ja Suomen Perustan kotisivuilla onkin hänen pitkiä vastineitaan raporttia arvostelleille. Itse olisin lempeämpi: minusta on hyvä, että tutkimusmateriaalia tuotetaan ja keskusteluyhteys säilyy. Tässä, kuten monessa muussakin asiassa, on vain käymässä tuttuun tyyliin: kantaväestö keskustelelee asiasta, jonka asianomaiset eli maahanmuuttajat puuttuvat. SuomiAreenan maahanmuuttopaneelissa keskusteli neljä kantasuomalaista – kaikki miehiä.

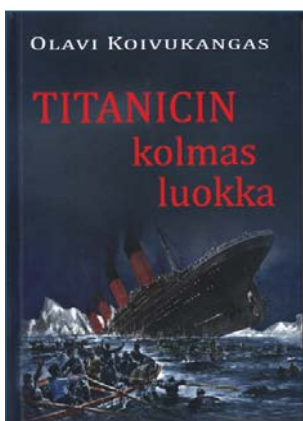
Samaisessa paneelissa jaettiin myös perussuomalaisien kansanedustajan Simon Elon pamfletti ”Kansankodin kuolinvuoteella”. Julkaisu esittäy-

tyy paljastuskirjana, jossa tarkastellaan ”poliittisen korrektiuden vuoksi vaiettuja asioita”. Niinpä kirjannen lupaa selvittää, miksi ambulanssit ja paloautot eivät uskalla Ruotsissa mennä tiettyihin lähiöihin ilman poliisisuojelua. Samoin luvataan tuoda esille se, miten maahanmuutto näkyy rikostilastoissa.

Ruotsissa asuu tällä hetkellä liki kaksi miljoonaa maahanmuuttajaa. Lisää tulee vuosittain liki satatuhatta. Ruotsi on kiistämättä maahanmuuton osalta kokenut viime vuosina melkoista turbulenssia: lähiöissä autot roihuavat, kivet lentävät ja moskeijat palavat. Sen todistamiseen ei olisi tarvittu Simon Elon kirjasta, asia selviää päivälehtiä seuraamalla. Miksi Ruotsissa on näin tapahtunut, siihen Elon julkaisu ei anna vastausta. Itse olen sosiaalipoliitikkona vuosia seurannut ruotsalaisten lähiöiden alasajoa. Palveluja on yksityistämishojelman puitteissa karsittu ankaralla kädellä vuosituhannen alusta alkaen. Samalla koulujen, päiväkotien ja terveysasemien koot ovat kasvaneet ja matkat niihin pidentyneet. Ruotsissa on tapahtunut suurimittainen lähipalvelujen alasajo. Täytyy vain toivoa, että maassamme maltetaan pitää lähipalvelut kunnossa. Ilman toimivia palveluja ja ilman omaa alueellista identiteettiä on vaikea kuvitella menestyksellistä kotoutumista.

Kansanedustaja Simon Elo on toiminut saattohoitajana ruotsalaiselle hyvinvointivaltiolle. Se hänelle toki sallittakoon. Ruotsi on valinnut oman yhteiskuntapolitiittisen linjansa, Suomi omansa. Ovatko Elon maalaamat uhkakuvat todellisuutta tulevaisuuden Suomessa, se riippuu paljolti omista poliittisistä päättäjistämme.

Ismo Söderling

Olavi Koivukangas: Titanicin kolmas luokka. 165 s. OK-kirja, Turku 2015. ISBN: 978-952-67997-2-8.

Titanicin tragedialla ja tragediaan kytkeytyvillä tarinoilla näyttäisi olevan pysyvää suosiota Suomessa.

Vuoden 2012 muistoseminaari oli Siirtolaisuusinstituutissakin iso yleisömenestys. Samoin Ilta-Sanomien samoihin aikoihin aiheesta julkaisema muistoliite myi merkittäviä määriä. Myös globaali viihdetelollisuus on kokenut aiheen omakseen.

Mielenkiinnon siirtyminen uudelle vuosituhannelle ei välttämättä ole ihme, onhan Titanicin tarina myös osa suomalaista kansanperinnettä. Vuonna 1912 venäläistämistoimenpiteiden ja yleisen taloudellisen näköalattomuuden keskellä elettiin kuumimman maastamuuton aikaa. Erityisen vahvaa vuosisadan alun muuttoliike oli Etelä-Pohjanmaalla, josta lähti arviolta viisikymmentä prosenttia ajankohdan Amerikan siirtolaisista. Kun lähtijöitä pienistä piireistä oli kymmeniä tuhansia ja osan heistä tarina päättyi traagisesti uppoamattomaksi arvioidun valtamerilaivan mukana, on selvää, että prosessin jäljet jättivät syvän jäljen alueelliseen kollektiiviseen muistiin. Kyse on paitsi tapahtuneen tutkimisesta, myös trauman purkamisesta. Osa tätä traumaa purkavaa prosessia on myös uskoakseni myös Koivukankaan aiheesta kirjoittama tuore kaunokirjallinen teos.

Titanicin kolmas luokka on, nimensä mukaisesti, tarina Titanicin halvimmassa hyttikategoriassa matkanneiden siirtolaisten viimeisestä matkasta kohti ”Amerikan kultamaata”. Tarkemmin kirja kertoo Maria Panulan (os. Ojala) ja hänen lapsiensa traagisesti päättyneen tarinan Yliuoman kylästä lähdeistä alkaen. Mukaan mahtuvat talon myynti, uudelle mantereelle jo siirtyneen Juho Panulan kaipaus ja vanhaan maahan jääneille läheisille jätetyt jäähyväiset erilaisine toteutumatta jääneine lupauksineen. Matka kohti Hangon satamaa ja uutta maailmaa saattoi alkaa. Tarina etenee kronologisesti ja se turvautuu kaunokirjalliseen ilmaisuun silloin, kun puuttuva lähdeaineisto ei anna tukea havainnoille. Ratkaisu toimii ongelmitta, sillä Koivukangas on paitsi sujuva kirjoittaja, myös aihepiirin syvällinen tuntija tutkijanuransa kautta. Myös tutkimustekstin ammattilaisen siirtymä dialogimuotoiseen fiktion sujuu yllättävän jouheasti. Etenkin pohjalaisella murteella kirjatut vuorosanat ovat nautinnollista luetavaa. Katastrofitilanteen kuvaukset Koivukangas käy läpi hyvää maltillisuutta osoittaen.

Itseasiassa se, että kaunokirjallinen ilmaisu istuu Koivukankaan käteen kuin moukari konsanaan, on hyvin positiivinen signaali Siirtolaisuusinstitu-

tin pitkäaikaisen johtajan pelivireestä. Tutkijana ja kirjoittajana hänellä on vielä paljon annettavaa. On paitsi syvällistä rutiinia, myös halua ja kykyä uudistua. Se olisiko seuraava aihe amerikansuomalaisten myöhempää historiaa, voisi olla kiinnostava pohdinnan aihe. Etnisestä multietniseksi ja myöhemmin alueelliseksi suomalaistaustaiseksi amerikkalaisuudeksi muuttunut tarina odottaa vielä kertojaansa.

Jari Nikkola

Tamminen, Tapio, Kansankodin pimeämpi puoli. 262 s. Jyväskylä: Atena 2015, ISBN 978-952-300-127-5.

Ruotsalaisessa kansankodissa on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana alettu nähdä epäilyttäviä piirteitä. On havaittu, että yhteisön luominen edellyttää rajan vetoa ja yhteisöön kuulumattomiksi katsottujen sulkemista sen ulkopuolelle. Tämän toivomattomien ihmisten ja kansankodin diskursiivisen yhdistämisen eräs alkupiste oli vuonna 1991 julkaistun – sinällään erittäin ansiokkaan – tutkimuksen otsikko *Oönskade i folkhemmet: Rashygi-en och sterilisering i Sverige* (vapaasti suomennettuna *Toivomattomat kansankodissa: rotuhygieniä ja sterilointi Ruotsissa*). Myöhemmin tätä puhunutta on jatkettu sellaisten teosten otsikoissa kuin *Sterilointi kansankodissa tai Puhtaat ja ne toiset: Pakkosteriloinnista, rotuhygieniasta ja perisyntistä*.¹

Tähän nimeämisperintöön liittyy Tapio Tammisen uuden kirjan otsikko *Kansankodin pimeämpi puoli*. Tamminen käyttää polttopisteenään ”puhtoisena” pidettyä ja ”koko maailman omatuntona” esiintynyttä ”kansankoti-Ruotsia”. Sen läpi hän luo yleiskatsausta länsimaisen eugeniikan eli rotuhygienian, arjalaisen rotuteoretisoinnin, natsismin ja uusnatsismin sekä islamofobian polveilevaan historiaan.

Tammisen polttopiste toimii sikäli, että se tuo muutoin vaikeasti yhtenäisesti esitettävään asia-

kokonaisuuteen kaivattua koherenssia. Toisaalta vaarana on, että Ruotsi alkaa näyttäytyä eräänlaisena ”pahan valtakuntana”: rotujen luokituksen käytetty kalloindeksi keksittiin siellä (Anders Retzius 1842); arjalaisen herrarodun teorian teoksesaan *Essai sur l'inégalité des races humaines* (1853–1855, Ihmisrotujen eriarvoisuudesta) luonut ranskalainen Joseph Arthur de Gobineau oli Ruotsissa diplomaattina vuosina 1872–1877 ja imi vaikutteita aikalaiskeskustelusta, joka koski muun muassa ruotsalaisten uljasta germaanista menneisyyttä; termi kansallissosialismi (nationalsocialism) on peräisin ruotsalaiselta valtio-oppineelta (Rudolf Kjellén 1910); maailman ensimmäinen valtiollinen² rotubiologinen instituutti avattiin Ruotsin Upsalassa (1921); ruotsalaiset natsit olivat mukana toisen maailmansodan jälkeisessä eurooppalaisen natsismin rivien kokoamisessa (Malmön kokous 1951) ja niin edelleen. Kaikki sinänsä paikkansa pitäviä yksityiskohtia, mutta muodostavatko ne ehyen kuvion ja suorastaan ”saatanallisen salaliiton” vai ainoastaan satunnaisen yhtymäkohtien verkoston? Vaikka käytetty polttopistetekniikka saattaa saada asian näyttämään ensimmäisen vaihtoehdon kaltaiselta, on jälkimmäinen vaihtoehto kuitenkin totuudellisempi.

Polttopistetekniikan muassaan tuomaa ”sala-liittoharhaa” olisi pitänyt tekstissä tarmokkaammin purkaa. Se olisi edellyttänyt esitettyjen asioiden voimakkaampaa suhteellistamista ja kontekstualisointia. Sen vahvempaa esiin tuomista, että ”kansankoti-Ruotsi” ei ollut tapauksena erityinen, vaan tyypillinen. Seuraavassa tästä muutamia esimerkkejä.

Eugeniikan saralla useassa maassa pyrittiin samoihin päämääriin ja käytettiin tai oltiin valmiit käyttämään samoja keinoja kuin ”kansankoti-Ruotsissa”: vaikkapa muissa Pohjoismaissa, Saksassa (sekä Weimarin että natsien Saksassa) tai Pohjois-Amerikan osavaltioissa. Joka puolella maailmaa eugeniinen liike saavutti kannatusta nimenomaan sen takia, että sen päämäärä – syntyvien jälkeläisten ”hyväsyntyisyys” ja sen seuraukseksi väitetty hoivakustannusten lasku – olivat laajasti hyväksyttävissä. Se puhutteli yhtä lailla naisia kuin miehiä, poliittista oikeistoa ja vasemmistoa, radikaaleja feministejä ja perinteisemmiksi ymmärrettyjä naiseuden malleja kannattavia. Sen vastustajakunta koos-

tui niistä harvoista, jotka vastustivat sosiaalisten asioiden biologisointia tai kannattivat universaaleja ihmisoikeuksia.³ Edes Paavi tai Katolinen kirkko ei yhtenä rintamana vastustanut eugeenista sterilointia.⁴ Tässä kehyksessä Ruotsin tapahtumat olivat edustavia, eivät poikkeuksellisia.

Kirjassa todetaan, että Ruotsin maahanmuuttopolitiikka tiukkeni 1920- ja 1930-luvuilla (s. 148 ff.). Tiukkeneminen esti omalta osaltaan Saksasta paenneiden juutalaisten saapumisen Ruotsiin. Maahanmuuttopolitiikan tiukentaminen ei noina aikoina kuitenkaan ollut ruotsalainen ilmiö. Hyvin tunnettua on Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen sulkeutuminen siirtolaisuudelta 1920-luvun alkupuolella. Tämä vaikutti omalta osaltaan siihen, että myöskään USA ei ottanut Euroopasta pakenevia juutalaisia mitenkään avosylin vastaan. Tunnettua on myös Suomen nihkeä pakolaispolitiikka Hitlerin valtakaudella.⁵ Tässäkin Ruotsi paremminkin seurasi yleistä kehityssuuntaa, kuin oli poikkeus joukosta.

Seuraava esimerkki koskee romaneja steriloinnin kohteena. Kirjassa tuodaan esiin, miten sterilointipolitiikka kohdistui Ruotsissa suhteellisesti paljon raskaammin romaniväestöön kuin kanta- väestöön (s. 121). Tämäkään ei ole ruotsalainen tai kansankodin erikoisuus. Esimerkiksi myös Suomessa sterilointipolitiikka kohdistui romaninaiisiin suhteellisesti paljon raskaammin kuin valkolaisnaisiin.⁶ Kanadassa se kohdistui intiaaneihin⁷, Yhdysvalloissa mustiin⁸ ja Hitlerin Saksassa mitä luultavimmin Roma ja Sinti väestön edustajiin: ainakin mikäli heidän korkea suhteellinen menehtymisensä toisen maailmansodan aikaisen joukkotuhonnan uhreina⁹ on yleistettävissä myös sterilointiin.

Neljäs esimerkki koskee (viranomais)valtaa. Lähteeseen nojaten Tamminen kirjoittaa, että ”[Ruotsin sterilointi]lait heijastivat kansankodin ideologista paternalismia: valtiolla oli oikeus päättää yksittäisten kansalaisten ruumiista ja sopivimpien lisääntymisestä” (s. 116). Suomessa, jossa vielä 1920- ja 1930-luvuilla ei voida puhua minkäänlaisesta ”kansankodista”, sama asia ilmaistiin muun muassa näin:

Yleisesti tunnustettu oikeusperiaate on, että yksilön edun on väistyttävä, silloinkuin hänen ja yhteiskunnan edut jollakin alalla joutuvat ristiriitaan keskenään. Kun ei ole yhteiskunnan etujen mukais- ta että siihen uusiksi jäseniksi tulee heikkomielisiä,

mielisairaita ja kaatumatautisia, on katsottava voitavan vaatia, että niiden yksilöiden, joilla on tällaisia tauteja synnyttäviä perintöaiheita, on alistuttava sterilisoitaviksi.¹⁰

Tai näin:

Yhteiskunnan, joka monella eri tavalla pitää huolta yksilöistä ja sosiaalisen huollon avulla viimes- jassa vastaa hänen toimeentulostaan, täytyy voida pakollakin estää suvun jatkaminen, josta voidaan odottaa sosiaaliseen elämään täysin kelpaamattomia yksilöitä ja joka vain lisäisi sitä taakkaa, mikä yhteiskunnalla on sellaisten henkilöiden huollosta ja ylläpitämisestä.¹¹

”Kansankodin ideologiseen paternalismiin” huomauttaisin, että siteerattu kohta kuulostaa kovin samalta, kuin antiikin Spartan käytännöt tai roomalainen isänvalta, joka tunnetaan termillä patria potestas. Kyseessä on ilmiö, joka on syvällä eurooppalaisessa kulttuurissa, ei kansankodissa. Ja kyseessä on ennemminkin puhdas vallankäyttö tai holhous, kuin isällinen (pater) eli miehinen vallankäyttö. Samanlaista valtaa käyttivät ja ovat pyrkineet käyttämään valtaa omanneet naiset, vaikkapa vähäisempiin sisariinsa tai sosiaalisesti alempiin miehiin nähden.¹²

Palaan tekstin alussa mainitsemaani seikkaan yhteisön luomisesta ja sen yhteydessä tapahtuvasta ulos sulkemisesta. Yhteisön luominen vaatii aina myös siihen kuulumattomien määrittelyä ja pois sulkemista. Esimerkiksi Suomessa, kun sosiaaliturvaa 1900-luvun alussa laajennettiin, vaati se kump- panikseen siihen oikeutetun ryhmän koon pienentämisen. Ei ole sattumaa, että samalta ryhmältä riistettiin sekä poliittiset oikeudet – oikeus asettua ehdokkaaksi tai äänestää – että oikeus avioitua tai saada lapsia.¹³ Tällä ulossulkemisella on taipumus kohdistua aina kyseisen yhteiskunnan vähäväkisimpiin ja vallattomampiin. Yhteiskunnasta ja ajankohdasta riippuu, onko ryhmä köyhät, mustat, työväenluokka vai pitääkö ryhmä peräti ensin itse rakentaa, kuten Ruotsin tattarien ryhmä (s. 115–122).

Tästä samasta mekanismista oli kyse myös Suomessa, kun toisen maailmansodan jälkeen roma- neista tuli sosiaalinen ongelmaryhmä par excellens sekä ryhmä, johon vuoden 1950 sterilointilain säädökset ”epäsosiaalisesta elämäntavasta” sopivat kuin nakutettuna. Aina sisällissodasta lähtien so- siaalinen ongelmaryhmä oli ollut työväenluokka

ja köyhälistö – juuri sehän oli noussut ”[puna]kapinaan laillista hallitusvaltaa vastaan”. Kun talvi- ja jatkosota kuroi työväestön ja porvarien juopaa umpeen, piti löytää uusi ”vaarallinen luokka” ja sosiaalinen ongelmaryhmä. Ongelmaryhmän viitta sovitettiin romanien harteille. Ennen kaikkea sodan aluemenetysten ja väestön evakuoinnin takia läntiseen Suomeen – esimerkiksi Helsingin Malmille – muodostui itäsuomalaisien evakkoromanien leirikyliä. Kasvanut lukumäärä, länsisuomalaisista poikkeava habitus, eloisuus ja puheenparsi sekä kurjat olosuhteet, joiden taustalla oli perinteisten itäsuomalaisien elinkeinojen menetys saivat katseet kääntymään romaneihin.¹⁴ Ruotsin tattareiden kokema kehityskulku on Suomen tapahtumille rinnasteinen siten, että Ruotsissa koulutus, teollistuminen ja sosiaalinen lainsäädäntö paransivat työväestön ja maalausköyhälistön asemaa. Alimmalle portaalille piti kuitenkin edelleen saada joku, ja sinne rakennettiin tattareiden ”rotu”.

Viimeinen esimerkki on ”Skandinavia arjalaisuuden kehtona”. Tamminen kirjoittaa (s. 20–35, 218–226) siitä, miten Ruotsille ja ruotsalaisille luotiin mahtava ”gööttiläinen” menneisyys. Jo kirkkoisä Jordanes (500-luvulla) oli kirjoittanut gööttien kronikan, jossa piti pohjoiseen sijoittamaansa Scandzan saarta maailman kansojen alkukotina. Adam Bremeniläinen (1100-luvulla) puolestaan samaisti göötit ja ruotsalaiset. Baselin kirkolliskokouksessa (1430-luvulla) Växjön piispa esitti, että Ruotsin hallitsijat polveutuivat Nooan pojanpojasta Magogista. Johannes Magnus kirjoitti teoksessaan Göötan ja Svean kaikkien kuninkaiden historia (Historia de omnibus Gothorum Sveonomque regibus 1554, ruotsinnos 1620) siitä, miten Magog rantautui vedenpaisumuksen jälkeen Ruotsiin ja miten hänestä lähti alueen kuninkaiden katkeamaton ketju aina Kustaa Vaasaan saakka. Teemaa kehitteli edelleen Olof Rudbeck teoksessaan Atlantica (1679–1702). Muinainen Atlantis oli sijainnut Ruotsissa ja sen pääkaupunki Upsalan paikalla. Vanhat korkeakulttuurien edustajat – egyptiläiset, kreikkalaiset ja latinalaiset – olivat kaikki itse asiassa olleet ruotsalaisia. Nämä ajatukset toi 1800-luvulle historioitsija Erik Gustaf Geijer kumppaneineen. Aikakauden muodikkaan kansallisromantiikan innoittamina he popularisoivat ja markkinoivat tätä sanomaa perustamansa lehden ja ”gööttiläisen yhdistyksen” avul-

la. Saman vuosisadan jälkipuoliskolla kehiteltiin geijeriläisessä hengessä myös näkemys sankarillisista viikingeistä ja viikinkiajasta (Oscar Montelius ja Hans Hildebrand).

Ruotsille oli siis luotu suuri menneisyys. Tämäkään ei ole mitenkään omaperäinen ”ruotsalainen” keksintö. Esimerkiksi Titus Livius oli jo keisari Augustuksen aikana kirjoittamassa kirjassaan *Ab urbe condita* glorifoinut Rooman kaupungin alkuperän ja historian johtamalla sen troijalaiseen sankariin ja puolijumalaan, Afroditen eli Venuksen poikaan *Æneakseen*. Samoihin aikoihin myyttisen esi-isän ylistystä täydensi runoilija Vergilius *Aeneis*-eepoksellaan. Suomalainen taiteilija Sigurd Wettenhovi-Aspa puolestaan kehitteli 1900-luvun alussa täysin ”gööttiläisessä” hengessä teoriaa siitä, miten kaikki kulttuuri oli lähtöisin suomalaisista.¹⁵ Brittiläinen, anglo-israelismina tunnetun aatesuunnan edustaja Edward Hine puolestaan kirjoitti teoksessaan *The English Nation identified with the Lost House of Israel* (1871) siitä, miten – vastoin yleistä uskomusta – Israelin heimot eivät hävinneet Baabelin vankeudessa, vaan vaelsivat vuosisatojen saatossa pohjoiseen asuttaen Saksan, Skandinavian ja Englannin. Täten Aatamin jälkeläiset ja Jumalan valittu kansa on yhtä kuin Pohjois-Euroopan valkoinen väestö, joka myöhemmin levittäytyi myös Pohjois-Amerikkaan, todelliseen luvattuun maahan.¹⁶

En malta olla puuttumatta vielä pieneen yksityiskohtaan. Lähteeseen tukeutumatta Tamminen ilmoittaa, että eräs 1900-luvun antisemitismin eurooppalainen kivijalka Siionin viisaitten pöytäkirjat olisi käännetty Ruotsiksi jo vuonna 1903 (s. 180). Tätä on syytä epäillä. Suuren yleisön tietoisuuteen teos nimittäin tuli alkuperäisessä venäjänkielisessä asussaan loppukesällä 1903, kun pietarilainen antisemiittinen lehti *Znamja* julkaisi siitä lyhyen version. Tunnetuimman ja käännettyimmän edition julkaisi Sergei Nilus vuonna 1905 osana kirjaansa *Suurta vähässä: Antikristus läheisenä poliittisena mahdollisuutena. Oikeauskoisen muistiinpanoja (Velikoe v malom i Antihrist kak blizkaja politiceskaja vozmoznostf. Zapiski pravoslaunago)*. Kuten olen jo pro gradussani osoittanut, Suomessa pöytäkirjat julkaisi pilalehti *Fyrenin* ja *Blinkfyrenin* toimittajana tunnetuksi tullut Herman Lindqvist. Hän käänsi ne venäjän kielestä ruotsiksi ja julkaisi niistä neljä painosta vuosina 1919–1924. Kolmas näistä painok-

sista (1920) oli suunnattu suoraan Ruotsin markkinoille.¹⁷ Ruotsin kansallisbibliografinen tietokanta Libris¹⁸ vahvistaa näkemystä siitä, että pöytäkirjat eivät olleet ruotsiksi saatavissa vielä vuonna 1903. Aikaisimmat tietokannasta löytämäni editiot pöytäkirjoista ovat nimenomaan Lindqvistin ruotsintamia ja kustantamia ja Niluksen nimissä julkaisemia.

Vaikka käytetty ”polttopistetekniikka” paljastaa vielä erään seikan. Se, että näinkin monia asiakokonaisuuksia voidaan valottaa ”ruotsiperspektiivistä” ja pelkkään tutkimuskirjallisuuteen nojautuen, tarkoittaa, että Ruotsissa asioita on tutkittu. Kansankodilla ei ole pimeää puolta siinä merkityksessä, etteikö asioita olisi tutkittu. Sillä saattaa olla pimeä puoli siinä merkityksessä, että tutkijoiden tulokset eivät tunnu kiinnostavan ketään, ellei iltapäivälehdistö tee niistä sensaatiota. Oönskade i folkhemmet kirjan toinen kirjoittaja Gunnar Broberg ”päivitteli” minulle aikanaan sitä, että kun heidän kirjansa vuonna 1991 ilmestyi, kukaan ei ollut siitä kiinnostunut. Mutta kun Maciej Zaremba julkaisi Dagens Nyheterissä (1997) aiheesta kirjoittamansa raflaavat artikkelit ja ”kansankodin” sterilointipolitiikasta sen myötä tuli kansainvälinen kohu-uutinen, asia alkoi kiinnostaa. Tuolloinkin esitettiin väitteitä siitä, että kyseessä olisi ollut vaiettu ja haudattu asia, vaikka Brobergin ja Tydénin kirjoittama kirja oli ollut saatavilla yli puoli vuosikymmentä, kuten Broberg minulle kuivasti totesi.¹⁹

Tammisen kirjoittaman kirjan kaltaista teosta ei Suomesta (”suomiperspektiivistä”) voisi kirjoittaa. Ei siksi, että meillä ei olisi ollut ja on vastaavia ilmiöitä. Vaan siksi, että meiltä puuttuu tutkimusta. Kyseessä lienee mentaalinen tai asenteellinen ero. Esimerkiksi kun edellä mainittu kansainvälinen kohu Ruotsin sterilointipolitiikasta puhkesi, laitettiin siellä liikkeelle aiheita tutkinut projekti. Sen tuloksena oli kolmiosainen tutkimusraportti, joista yksi osa tarkastettiin väitöskirjana. Steriloiduille alettiin myös maksaa korvauksia. Suomessa pääministeri Paavo Lipponen ilmoitti, ettei Suomen vastava sterilointipolitiikka anna aiheita mihinkään virallisiin tutkimushankkeisiin.

Tammisen teos on asiantuntevasti kirjoitettu. Kirjoittaja tuntee aiheensa, onhan hän sivunnut aihepiiriä ennenkin, esimerkiksi kirjassaan Pahan viehätys: natsismin ja terrorin lähteillä (2004). Teos on myös sujuvasti kirjoitettu: tekijän toimittajataustan

muassaan tuoma rutiini näkyy hyvällä tavalla. Usean erilaisen aihepiirin käsittely samassa teoksessa aiheuttaa kuitenkin sen, että teos tarjoaa eniten aihepiireihin jo aiemmin tutustuneelle. Aivan ensimmäiseksi luetuksi esitykseksi käsitellyistä aiheista teos saattaa olla hieman liian virtaviivainen.

Markku Mattila

Viitteet

- 1 Alkukielellä Steriliseringar i folkhemmet (Maija Runcis 1998) ja De rena och de andra: om tvångssteriliseringar, rashygien och arvsynd (Maciej Zaremba 1999).
- 2 Yksityisesti rahoitettuja tutkimuslaitoksia oli toki ollut olemassa jo ennen tätä, esim. Galton Laboratory (Britannia, 1904), Eugenics Record Office (Yhdysvallat, 1910) ja Vinderen laboratorium (Norja, 1905).
- 3 Esim. Mattila, Markku, ”Old Arguments, New Truths: The Picture of the Eugenics Movement Today”. Teoksessa Johanna Perheentupa & Kristina Karppi (ed.), Cross-Cultural Encounters: Perspectives on Multicultural Europe. Publications of the Doctoral Program on Cultural Interaction and Integration 7. Turku: Graduate School of Cultural Interaction and Integration, Cultural History, University of Turku, 2002, 171–191; Mattila, Markku, Kansamme parhaaksi: Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. Helsinki: SHS 1999, passim.
- 4 Mattila, Markku, ”Eugeniikka ja Saksan kirkko”. Julkaisematon seminaariesitelmä, pidetty Historian opiskelijoiden liiton syysseminaarissa 30.10.2004, Tampereen yliopisto.
- 5 Torvinen, Taimi, Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella. Helsinki: Otava 1984.
- 6 Mattila, Markku, ”Sterilointipolitiikka ja romanit Suomessa vuosina 1950–1970”. Teoksessa Antti Häkkinen & Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.), Vieraat kulkijat – Tutut talot: Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historian Suomessa. Helsinki: SKS 2005, s. 407–410.
- 7 Esim. Kanadan Albertan provinssin Red Deerissä sijainneen kehitysvammaisten erityiskoulun sterilointiskandaalin ja korvausoikeudenkäyntien yhteydessä 1990-luvulla viitattiin siihen, että neljännes laitoksessa steriloiduista oli intiaa-

- neja, kun heidän osuutensa provinssin väestöstä oli vain 2,5%. Steriloinnit tapahtuivat Albertan sterilointilain mukaisesti vuosina 1928–1971. Dyer, Owen, ”Canadian women compensated for sterilisation”, *British Medical Journal*, 312:330 (1996). URL <http://bmj.bmjournals.com/cgi/content/full/312/7027/330/b>, luettu 26.01.2004.
- 8 Ks esim. Kaelber, Lutz, ”Eugenics/Sexual Sterilizations in North Carolina”. URL <http://www.uvm.edu/~lkaelber/eugenics/NC/NC.html>, luettu 27.5.2015.
  - 9 On arvioitu, että joka toinen eurooppalaisen Sinti ja Roma väestön edustaja menetti henkensä natsien käsissä. Bastian, Till, *Sinti und Roma im Dritten Reich: Geschichte einer Verfolgung*. München: Verlag C.H. Beck 2001, 79.
  - 10 Komiteamietintö 1929:5 [Sterilointikomitea], s. 14.
  - 11 Valtiopäivät 1934, Asiakirjat III, Hallituksen esitys No 112 [esitys sterilointilaiksi], s. 18.
  - 12 Tästä esim. Mattila 1999, passim.
  - 13 Mattila, Markku, ”Rotuhygienia ja kansalaisuus”. Teoksessa Ilpo Helén & Mikko Jauho (toim.), *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Helsinki: Gaudeamus 2003, s. 110–127.
  - 14 Ks. esim. Pulma, Panu, *Suljetut ovet: Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan*. Helsinki: SKS 2006, 161 ff.
  - 15 Halén, Harry, *Elämän ja kuoleman kello: Sigurd Wettenhovi-Aspan elämä ja teot*. Helsinki: Otava 1984.
  - 16 Flynn, Kevin & Gerhardt, Gary, *The Silent Brotherhood: Inside America’s Racist Underground*. New York & London: The Free Press & Collier Macmillan Publishers, 1989, s. 51–52; Lodenius, Anna-Lena & Larsson, Stieg, *Extremhögern*. Stockholm: Tidens Förlag 1994, s. 173–174. Hinen mukaan Eeva oli Paratiisissa ollessaan sukupuoliyhteydessä sekä Aatamin että käärme-hahmoisen Saatanan kanssa. Eeva synnytti kaksi poikaa: Aatamin jälkeläisen (Abel) ja Saatanan jälkeläisen (Kain), joka tappoi veljensä. Tämän jälkeen Eeva synnytti Aatamille vielä yhden pojan (Seth), josta Jumalan valittu kansa, valkoinen rotu, polveutuu. Alkuperäinen Israelin kansa koostui Eevan ja Aatamin sukulinjasta. Hinen mukaan nykyisin juutalaisena tunnettu kansa ei ole Aatamin, vaan Eevan ja Saatanan jälkeläisiä. Esimerkiksi Euroopan juutalaiset ovat Etelä-Venäjältä peräisin olevia kasaareja, jotka myöhemmin kääntyivät juutalaiseen uskoon. Muut rodut Hine työntää ihmiskunnan ulkopuolelle. Heillä ei ole lainkaan sielua ja he ovat henkisiltä ominaisuuksiltaan eläinten kaltaisia. Täten heitä voidaan kohdella kuin karjaa tai muita kotieläimiä
  - 17 Mattila, Markku, *Förlåten faller ... Nimimerkki S. ja Siionin pöytäkirjojen tulo Suomeen*. Suomen historian painamaton pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos 1990.
  - 18 URL <http://www.kb.se/>.
  - 19 Zaremban artikkeleista ja niistä seuranneesta kohusta ks. esim. Peltonen, Matti, ”Modernin pimeä puoli”. Teoksessa Marja Härmänmaa & Markku Mattila (toim.), *Uusi uljas ihminen eli modernin pimeä puoli*. Jyväskylä: Atena 1998, 9–17.